

La Universitat del futur

Josep Maria Bricall

Voldria exposar algunes qüestions relatives a les universitats, tal com en aquests moments les veiem en la Conferència. Volia dir que la Conferència de Rectors (CRE) és una organització de base voluntària que agrupa 520 universitats de tot el continent des de l'Atlàntic fins als Urals. La seva finalitat és la d'intentar de resoldre o posar les bases als problemes que normalment tenen els rectors sobre la seva taula (finançament, reestructuració, qualitat, "networking", relació amb la resta de la societat).

Les funcions de la universitat juguen ara un paper important com a "input" del creixement econòmic a través de la formació superior i la recerca aplicada. Però, també, les universitats tenen una visió social; en aquest sentit hi ha una preocupació forta ara a Europa i és el tema de l'exclusió d'una part de la societat, en part deguda a la desocupació que com vostès saben és el gran problema que hi ha en la societat europea.

En aquest sentit voldria remarcar com a símptoma, les observacions que s'adrecen recentment a les universitats per part de premsa no especialitzada i a mi em sembla que això té, ho he dit fa uns moments, avantatges i inconvenients. Fa poc discutíem aquestes qüestions al *Board* de la Conferència de Rectors i dèiem: " Bé, això és molt positiu". I jo vaig dir: "Sí, i negatiu". Naturalment, perquè això vol dir bàsicament que els altres estan posant el nas dintre de la universitat, la qual cosa obliga a una institució com la universitat a pensar seriosament en la seva reforma. I com acaba de dir fa un moment l'antic ministre d'educació: "Difícilment els reformables es reformen".

En aquests últims anys hi ha hagut un canvi important en la relació entre les universitats i la resta de la societat. El canvi important que s'ha produït, a mi em sembla, és el següent. Jo entenc que fins fa poc la universitat era capaç de dissenyar un producte i aquest producte que d'alguna manera feia, ja sigui amb investigació ja sigui amb ensenyament, era un producte que era identificat per la resta de la societat com una activitat pròpia i específica de la vida universitària. En aquests moments, a mi em sembla que el sector productiu té organitzats dos sectors: el de la investigació, d'una banda, i el de la formació i l'ensenyament, de l'altra, en els quals tal vegada hi participen les universitats però no de manera exclusiva. Hi ha un fet nou, doncs, i és que la investigació i l'ensenyament superior no són ja una característica exclusiva de les universitats. Ho són d'altres institucions d'ensenyament superior, però ho són també entitats estrictament productives, com les pròpies empreses. I aquest és un fenomen absolutament nou que planteja tots els temes relatius a la formació, l'educació, la crítica i a la investigació des d'un àmbit absolutament diferent del passat.

Aquest fet, que acabo d'indicar fa un moment d'una manera molt ràpida, crec que crea entorn de la universitat una atmosfera inestable, davant la qual la universitat ha de reaccionar i comença a fer-ho. La universitat en el passat ha reaccionat amb un elevat conservadorisme i quan dic la universitat vull dir això que anomenen la comunitat universitària. Reaccionar amb un cert conservadorisme no és greu quan el finançament en gran part ve automàticament del sector públic. En el moment en què aquest finançament està en dubte, per un conjunt de circumstàncies en les quals no vull entrar, és evident que la universitat es planteja un problema molt seriós: de quina manera cal afrontar-lo? Tal vegada amb una adaptació que en el passat hauria d'haver començat a fer, tal vegada conquistant una realitat que li serà inevitable conquerir si vol sobreviure i prosperar. Però viure en la inestabilitat de l'entorn exigeix nous comportaments i decisions.

Això ens porta a preguntar-nos qui té el poder executiu de la universitat. Qui pren les decisions? La lentitud de la presa d'acords és un dels obstacles més forts a l'adaptació de la

vida universitària. Aquesta és una de les dificultats que tenen en aquests moments i al continent s'han intentat de suggerir algunes fórmules adequades.

Aquesta lentitud d'adaptació ha fet, ben curiosament, que el rector s'hagi convertit en el manager de la vida universitària. És ben sorprenent el canvi notori que hi ha hagut en deu anys en els rectors d'Europa. Fa ben pocs anys, els rectors d'Europa eren gent venerable, més o menys intel·ligents -aquesta és una qualitat que no és pot exigir de manera massa forta a ningú- però hom no tenia dubtes sobre llur venerabilitat. Ara, per contra, hom té la sensació de tractar amb autèntics managers, perquè sinó fan el ridícul. Heus ací doncs un canvi sensacional.

Em resten cinc minuts i voldria tocar cinc temes, si és que és possible fer-ho d'aquesta manera. El primer és el tema de l'activitat d'ensenyament que fa la universitat. La universitat es troba en aquests moments en què ha de jugar un paper important d'ensinistrament professional, *vocational training*, que era una activitat que en el passat no s'havia fet en l'ensenyament universitari de la manera com s'està fent ara. Com a conseqüència es reforça la diversificació de l'ensenyament superior. I aquest és un fenomen que gairebé a tot arreu d'Europa ha provocat la separació de l'ensenyament superior en dos grans parts. Una part correspon a l'ensenyament superior no universitari, en el qual no es fa investigació; i l'altra part és el sector universitari en el qual sí que es fa investigació. Globalment, al continent, del nombre d'estudiants, 60 % sector universitari i 40 % sector no universitari. Estic parlant de xifres de la Unió Europea de 12 estats. Tinguem en compte que aquí i a Itàlia no existeix l'ensenyament superior no universitari. També és cert que aquesta separació no s'ha fet sense dificultats, i fins i tot un cop fet pot fer-se reversible com és el cas dels Politècnics a Gran Bretanya que han passat a ésser considerats universitaris en sentit ple.

Això connecta amb la discussió de diversificació de l'ensenyament a la universitat entre curricula llargs i carreres curtes, la disminució del temps d'estada a la universitat, l'augment del període de postgrau, no solament per fer el doctorat, sinó també dedicat a l'ensinistrament professional, del qual la formació continuada n'és l'exemple més clar, i fins i tot el tema del paper que té la formació general (enfrent de l'especialitzada) en la vida universitària. Caldria reconsiderar tot plegat aquí, a Espanya, on hem vist una injustificada proliferació de diferents llicenciatures (dites *noves*) que, en definitiva, corresponen, sense imaginació, a les especialitzacions preexistents, poc preocupada per les necessitats de la societat i de l'economia.

La segona qüestió que volia tocar és que cada universitat haurà d'escollir quin és el seu rol. Aquest és un punt que a mi em sembla que és important perquè a aquest rol s'haurà d'adaptar el sistema de finançament. Probablement una part important dels problemes de finançament que tindran les universitats en el futur haurà estat per no haver assegurat un sistema de finançament adaptat al tipus de formació o de recerca que cada una d'elles assegura en un moment determinat. Aquest és un punt que, en tot cas, si voleu, podríem comentar després.

Una tercera qüestió que volia plantejar és el tema de l'autonomia. Ningú té cap dubte ara les universitats arreu del món s'organitzen de manera autònoma. Arreu del món vol dir incloent-hi els països llatins. França i Itàlia fan un esforç en aquests moments però, *l'autonomia què és?* Perquè si l'autonomia és bàsicament buscar fórmules de consens per no adaptar-se a res, l'autonomia no serveix per a res. L'autonomia és funcional a una determinada actuació i això vol dir que a la universitat està justificada en la mesura en què l'autonomia sigui una manera de fer les seves pròpies eleccions per ésser flexible al món del seu entorn. L'autonomia és, per tant, la pràctica d'una estratègia sobre les funcions concretes que ha de desenvolupar una

certa universitat. I això s'ha de fer per part dels seus propis òrgans de govern, amb l'advertiment que aquests òrgans no han d'estar formats per membres de la comunitat universitària exclusivament. Per tant, aquí hi ha tota una reforma important a fer o que s'està fent per tal que l'autonomia universitària sigui funcional en relació amb el món ambient.

El quart tema és que la universitat ha de buscar, per tant, com a conseqüència d'aquesta selecció estratègica, el seu propi espai en el conjunt de la vida universitària, en relació a un país, regió, a nivell d'Europa, a nivell del que sigui. Voldria dir que aquesta divisió del treball entre les universitats, com a conseqüència del fet que les universitats fan una certa elecció, té una pràctica que en aquests moments té la seva importància a tot arreu i que és la pràctica de les xarxes universitàries. La pràctica de les xarxes universitàries no és només una pràctica de les universitats entre si, sinó que és una pràctica de la unió de certes universitats amb certes empreses o amb certs governs. Voldria esmentar que dintre de dues setmanes es fa la reunió bianual de la Conferència de Rectors i el tema de la pràctica de les xarxes és justament el tema central de la reunió.

Finalment, i aquest és el punt número cinc, voldria remarcar que els aspectes sobre els quals acabo de parlar no han de ser plantejats en termes genèrics, sinó que han de ser plantejats en termes molt específics. Si un pensa que el desenvolupament d'un país depèn en abstracte del seu capital humà, segurament direm una cosa tan interessant com inútil. S'ha de dir exactament en quins sectors, de quina manera i en quines àrees. En aquest sentit, penso que ha estat significatiu que algunes publicacions hagin advertit que tal vegada alguns aspectes de formació continuada o de formació molt més especialitzada valdria més que poc a poc s'anessin passant al sector productiu, reservant-se a la universitat un rol més general. Com vostès comprendran aquí hi ha lloc per una gran discussió.

I jo no voldria acabar aquí, sense dir una cosa que em sembla que és apropiat de dir en aquests moments. Per un conjunt de circumstàncies segurament òbvies, la Universitat que en el passat havia estat crítica, ho ha deixat d'ésser-ho. És veritat que ho havia estat a través d'un procediment indefensable, tot substituint alguns postulats per uns altres. Sense postulats de recanvi sembla acabada la funció crítica i sembla que abunda un ambient intel·lectual de postració, de conformisme àdhuc de cinisme.

* * * * *

Voldria afegir alguna cosa:

La primera sobre l'Estat del Benestar. Sovint quan es parla de l'Estat del Benestar no és sols esmentar el tema dels funcionaris.

Jo crec que el *funcionari-per-vida* dedicat a l'ensenyament, particularment a la universitat, és un tema que s'està revisant a tot arreu i convé que comencem a rumiar-hi. A mi em sembla que aquest és un cas concret en el qual hom llença pel forat l'aigua i el nen, en el sentit que en aquests moments el sector públic està pagant les culpes dels abusos que en el seu moment i en alguns casos, puguin haver comès els funcionaris. No nego que pot haver-hi un problema de mala imatge però tinc per norma que quan alguna cosa és fàcil criticar-la vol indicar que alguna cosa passa també amb la cosa. Per tant, a mi em sembla que aquest és un punt que valdria la pena que es considerés amb tota la calma i prudència que es vulgui, però que es consideri.

El segon punt és el tema de la funcionalitat, de les universitats, és a dir quina funció concreta està complint cada una de les universitats. És veritat que la Llei de reforma ha estat el punt de partida ben positiu i encara més positiu perquè a partir d'aquesta Llei i la Llei de la ciència les universitats espanyoles van començar a investigar, sistemàticament. De passada voldria recordar -ara que es parla pejorativament de la *massificació*- que la universitat on vaig estudiar jo, en la qual per cert hi havia molt poca gent, es caracteritzava per un nivell de professorat - amb honorables excepcions- molt baix. És veritat que la Dictadura estava renyida amb la intel·ligència i el bon criteri, però també és veritat que aquesta realitat venia de lluny.

Moltes coses han de canviar, però hem de fer-ho d'una certa manera, com solia repetir el President. Jo crec que el tema de l'adaptació de l'ensenyament superior a les necessitats que en el present té la societat catalana o l'espanyola és una cosa que hauria d'ésser seguida amb atenció. Jo no sé per què a Catalunya hi ha ara vuit facultats de dret i no s'ha fet absolutament cap més escola d'enginyers tècnics, etc., o per a què s'ha creat la Universitat Pompeu Fabra.

L'última remarca és la necessària identificació dels obstacles pel canvi. Qui o què des de l'interior de la universitat està obstaculitzant la seva flexibilitat, en tota aquesta immensa Cafarnaüm de claustrals, reclaustrals i jo què sé les coses que hi havien, ja no me'n recordo... jo quan vaig arribar hi havia el *Consejo del Reino*, que em van deixar els meus antecessors, format per quinze persones que, a més, es votaven entre si. Jo què sé les coses que hi havien. Bé, en totes aquestes coses, que això no ho deien al (R1) però de totes maneres va dir-ho la secció local, no del partit socialista sinó de tot allò que hi havia, en totes aquestes coses, en canvi es van poder fer canvis. En aquests moments, crec que hi ha alguns canvis que no es poden fer perquè són, en certs aspectes, massa forts. Crec que valdria la pena que ens detinguéssim en conèixer qui és conservador i per què en els nostres centres.